ئەسەر گۈلىستانى

كەمتەرلىك ئەخلاقلىقنىڭ نىشانى

(ماقالات)

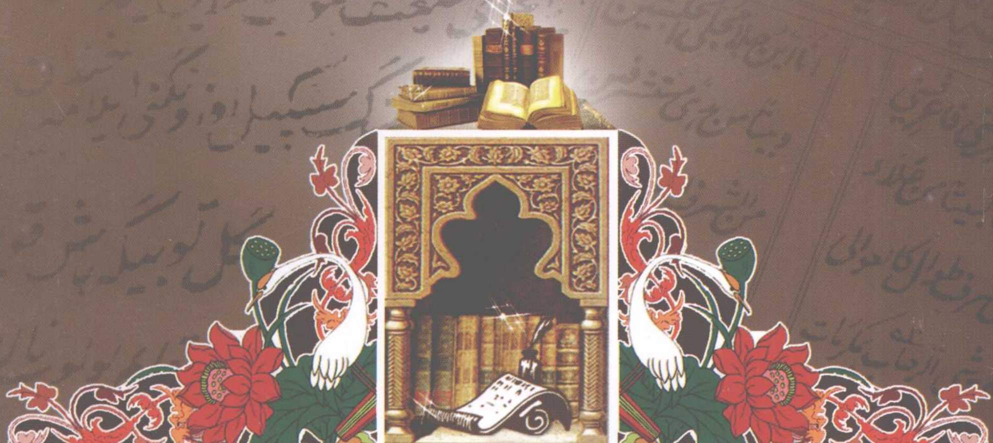

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۈن ـ سىن نەشرىياتى

كلاسسىكلار گۈلىستانى

كەمتەرلىك ئەخلاقلىقنىڭ نىشانى

(ماقالات)

پىلانلىغۇچى: مۇرات ئىلى

باش تۈزگۈچى: ئادىل مۇھەممەت

تۈزگۈچى: ئېزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى

شىنجاڭ ئېلېكترون ئۈن ـ سىن نەشرىياتى

图书在版编目（CIP）数据

谦虚是道德的目标：维吾尔文／阿迪力·穆罕默德主编.—乌鲁木齐：新疆美术摄影出版社：新疆电子音像出版社，2009.3
（经典之花系列丛书）
ISBN 978-7-80744-781-8

Ⅰ. 谦… Ⅱ.阿… Ⅲ.维吾尔族—谚语—汇编—中国—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ.I277.7

中国版本图书馆CIP数据核字（2009）第024495号

从 书 名	经典之花系列丛书
本册书名	谦虚是道德的目标
策　　划	穆拉提·伊力
主　　编	阿迪力·穆罕默德
编　　著	艾则孜·阿塔伍拉·萨尔特肯
责任编辑	艾尼瓦·库迪力克
特约编辑	哈斯亚提·依不拉音
责任校对	克尤木·吐尔逊
出　　版	新疆美术摄影出版社 新疆电子音像出版社
地　　址	乌鲁木齐市西虹西路36号
邮　　编	830000
发　　行	新疆维吾尔自治区新华书店
印　　刷	新疆新华印刷厂
开　　本	880×1230毫米　1/32
印　　张	3.125
版　　次	2009年3月第1版
印　　次	2009年3月第1次印刷
书　　号	ISBN 978-7-80744-781-8
定　　价	9.90元

（书中如有缺页，错页及倒装请与工厂联系）

مەجمۇئە ئىسمى: كلاسسىكلار گۈلىستانى
كىتاب ئىسمى: كەمتەرلىك ئەخلاقلىقنىڭ نىشانى
پىلانلىغۇچى: مۇرات ئېلى
باش تۈزگۈچى: ئادىل مۇھەممەت
تۈزگۈچى: ئېزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەنۋەر قۇتلۇق
تەكلىپلىك مۇھەررىرى: خاسىيەت ئىبراھىم
مەسئۇل كوررېكتورى: قەييۇم تۇرسۇن

نەشرىيات: شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت - فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۈن - سىن نەشرىياتى

ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى شىخۇڭ غەربىي يولى 36 - نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830000
تارقاتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
باسقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتى
فورماتى: 880×1230 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 3.125
نەشرى: 2009 - يىل 3 - ئاي 1 - نەشرى
باسمىسى: 2009 - يىل 3 - ئاي 1 - بېسىلىشى
كىتاب نومۇرى: ISBN 978-7-80744-781-8
باھاسى: 9.90 يۈەن

(باسما ۋە بەت تۈپلەشتە خاتالىق كۆرۈلسە زاۋۇت بىلەن ئالاقىلىشىڭ)

تۈزگۈچىدىن

ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەن، تارىختا ئۆتكەن مەشھۇر كلاسسىكلارنىڭ ئەخلاق - پەزىلەت، تەلىم - تەربىيىنى ئاساسىي مەقسەت قىلىپ يازغان ئەسەرلىرى زامانىنىڭ ئۆتۈشى، كىشىلەر ئاڭ سەۋىيىسىنىڭ ئۆسۈشى بىلەن يەنىمۇ ئۆز قىممىتىنى نامايان قىلىپ كەلمەكتە. ئۇلاردا ئالغا سۈرۈلگەن ئىلغار ئىدىيىلەر، ئەخلاقىي دەۋەتلەر قەدىمكى دەۋردىلا ئەمەس، بەلكى بۈگۈنكى دەۋردىمۇ ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، جەمئىيەتنىڭ ئىجتىمائىي ئەخلاق قۇرۇلۇشىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە بەلگىلىك رول ئوينىماقتا. بىز دەۋر قەدىمىگە ماسلىشىش، تارىختا ئۆتكەن مۇتەپەككۇرلارنىڭ ھاياتىي پائالىيىتى ۋە ئىجادىي ئەمگەكلىرى ئارقىلىق ئەۋلادلارنىڭ مەنىۋى جەھەتتىن يۈكسىلىشىگە ئىلھام بېرىش مەقسىتىدە، كلاسسىكلار قەلىمىگە مەنسۇپ بولغان ئەسەرلەر ئىچىدىن دىداكتىك مەزمۇن ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدىغانلىرىنى تاللاپ «كلاسسىكلار گۈلىستانى» ناملىق بۇ مەجمۇئەنى تۈزدۇق. دىققىتىڭىزگە سۇنۇلۇۋاتقان «كەمتەرلىك ئەخلاقلىقنىڭ نىشانى» دېگەن كىتابتا 19 - ئەسىردە ياشاپ ئۆتكەن شائىر ۋە ئەدىب ئىمىر ھۈسەين سەبۇرىنىڭ ھاياتى ۋە «ماقالات» ناملىق ئەسىرىدىكى تەربىيەتلىك مەزمۇنلار ئۆزگىچە ئۇسلۇبتا بايان قىلىندى.

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com

ئۆمەر ھۈسەيىن سەبۇرى

ئەدىبنىڭ ھاياتى

19 ـ ئەسىردىكى ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتىدا رېئالىزملىق ئىجادىيەت ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، ئۇنى ئۆزگىچە يول بىلەن داۋاملاشتۇرغان تالانتلىق ئەدىبلەرنىڭ بىرى — لىرىك شائىر ئۆمەر ھۈسەيىن سەبۇرىدۇر.

سەبۇرىنىڭ بىر قىسىم لىرىكىلىرىدىن مەلۇم بولۇشىچە، ئۇ 19 ـ ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا قەشقەر شەھىرىگە قاراشلىق قوغان يېزىسىدا يەر، سۇسىز بىر نامرات ئائىلىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن. بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپلا ئىلىم ـ مەرىپەتكە قىزغىن ئىشتىياق باغلىغان سەبۇرى باشلانغۇچ مەلۇماتنى ئۆز يېزىسىدىكى دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ ئالغان. كېيىن ئون نەچچە يىل خانىلىق مەدرىسىدە ئىلىم تەھسىل قىلىش بىلەن شۇغۇللىنىپ، زامانىسىدىكى ھەر خىل پەننىي بىلىملەرنى ئىرىشىپ ئۆگەنگەندىن تاشقىرى، ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ مەشھۇر پېشۋالىرىدىن نەۋائىي، سەككاكى، فۇزۇلى، خوجا ھاپىز شىرازى، سەئىدى، ئابدۇراخمان جامى، ھۇۋەيدا، مەشرەپ، سوپى ئاللايار قاتارلىقلارنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن يېقىندىن تونۇشۇپ، ئەرەب، پارس تىللىرىنى مۇكەممەل ئىگىلەپ، ئۆز دەۋرىنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى بىلىملىك، مەرىپەتلىك كىشىلىرىدىن بولۇپ يېتىشكەن.

شائىر سەبۇرنىڭ ھاياتى ئىنتايىن نامراتچىلىق ۋە پەقىرچىلىقتا ئۆتكەن. ئۇ بىر غەزىلىدە بۇ توغرۇلۇق مۇنداق دەپ يازغان:

زىھى[①] ئازادە ئى مەن ئىشق ئارا مەجنۇن ئەمەس ھەمراھ،
نە مەندە خانۇ مانۇ، نە ماڭا يارۇ، دىيار ئولغاي.

جاھان جاھ جالال[②] ئىستەمان، ئەي چەرخ كاج رەفتار[③]،
سەبۇرى نەچەبى خانۇ مانۇ خاكسارۇ[④] بىنەۋا[⑤] تۇتساڭ.

ماكانسىزلىق، غۇربەتچىلىك ئۇنىڭ ئىجادىيەتكە بولغان قىزغىن ئىنتىلىشىنى، بۇ يولدىكى غەيرەت ـ شىجائىتىنى ھەرگىز توسۇپ قالالمىغان. ئۇ تۇرمۇشنىڭ مۇشكۇلچىلىكلىرىگە بەرداشلىق بېرىپ، تىرىشىپ، ئىجتىھات بىلەن ئىجاد قىلىپ، كۆپلىگەن لىرىك شېئىرلارنى ۋە نەسرىي ئەسەرلەرنى ياراتقان.

شائىر ياشىغان دەۋر قەشقەردە دەل زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان ۋاقىت بولۇپ، ئەنە شۇ دەۋردىكى مەدەنىيەت گۈللىنىشىنىڭ تەسىرىدە ئۆز قابىلىيىتىنى ھەر تەرەپلىمە نامايەندە قىلىۋاتقان سەبۇرنىڭ ئىجادىيىتىكى ئىقتىدارى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگنىڭ دىققەت ـ ئېتىبارىنى ئۆزىگە جەلپ قىلغان. ئەزەلدىن ئىلىم ئەھلى ۋە ئىقتىدارلىق كىشىلەرگە ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ياردەم كۆرسىتىپ، ئىلمىي ئىشلار

---

① زىھى ـــ ياخشى.
② جاھ جالال ـــ مەنسەپ، مەرتىۋە، ئۇلۇغلۇق.
③ چەرخ كاج رەفتار ـــ پەلەكنىڭ تەتۈر ئايلىنىشى.
④ خاكسار ـــ يانجىلىش، خارلىنىش.
⑤ بىنەۋا ـــ ئاجىزلىق، بىچارىلىق.

بىلەن شۇغۇللىنىشقا ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ بېرىپ كەلگەن زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ سەبۇرىنى ئۆز ئوردىسىغا چاقىرتىپ، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكەن، ئۇزۇن سۆھبەت ۋە ئىلمىي مۇنازىرە ئارقىلىق ئۇنىڭ تالانتىغا قايىل بولغان. سەبۇرى بىر شېئىرىدا زوھۇرىددىن ھېكىمبەگكە ئۆز مىننەتدارلىقىنى ئىپادىلەپ:

ۋەھ نە يەڭلىغ جۇببار① ئېرمىشدۇر ئول باغى ئېرەم②،
ئىچكەي ئاندىن شاھ سۇ، ئەھباب سۇ③، ئەغيار سۇ④.
ئول زەمىنىكىم سەبۇرىغە قىلىندى ئىلتىپات،
ئاندىن ئەكس ئەتمىش ئېرەم باغىدا⑤ ھەرنە بار سۇ.

دەپ يازغىنىدەك، زوھۇرىددىن ھېكىمبەگ سەبۇرىغا شەپقەت قولىنى سوزۇپ ۋە ئالاھىدە ئىلتىپات كۆرسىتىپ، قەشقەر تۈمەن دەرياسىنىڭ ئاياغ ئېقىنىدىكى ھەرەمباغ يېزىسىدىن بىر ئېچىق سۇ، بىر قىسىم بىنەم يەر ئاجرىتىپ بەرگەن. سەبۇرى ئائىلىسى بىلەن بۇ بىنەم ئۈستىگە ماكانلىشىپ، ئۆز ئەمگىكى بىلەن بۇ يەرلەرنى ئېچىپ، تېرىلغۇ جايغا ئايلاندۇرغان. ئېغىر مېھنەت ۋە جاپا - مۇشەققەت بەدىلىگە بىر قەدەر خاتىرجەم تۇرمۇشقا ئېرىشكەن شائىر سەبۇرى ھاياتىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، بىر تەرەپتىن دېھقانچىلىق ئەمگىكى بىلەن شۇغۇللانغاچ، يەنە بىر تەرەپتىن ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن مەشغۇل بولۇپ، بىرمۇنچە ئەدەبىي

---

① جۇببار — ئۆستەڭ.

② باغى ئېرەم — ھازىرقى قەشقەر كونىشەھەر ناھىيىسىگە قاراشلىق يېڭىئۆستەڭ يېزىسىدىكى بىر كەنتنىڭ نامى بولۇپ، تۈمەن دەرياسىنىڭ تۆۋەنكى ئېقىنىغا جايلاشقان بۇ جاي ئەينى دەۋرلەردە «باغى ئېرەم» ياكى «ھەرەمباغ» دەپ ئاتالغان.

③ ئەھباب سۇ — دوستلارمۇ سۇ ئىچىدۇ.

④ ئەغيار سۇ — دۈشمەنلەرمۇ (ياتلارمۇ) سۇ ئىچىدۇ.

⑤ ئېرەم باغ — ئەپسانىلەردىكى پەرىزاتلارنىڭ بېغى.

ئەسەرلەرنى يازغان ۋە بۇنى كېيىنكى ئەۋلادلارغا يادىكار قالدۇرۇپ، 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا قەشقەردە ۋاپات بولغان.

سەبۇرىنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى

سەبۇرى ئۆز ھاياتىدا قىيىنچىلىق، جاپا - مۇشەققەت بىلەن كۈرەش قىلىپ، ئىجتىھات بىلەن ئىجاد قىلغان شائىردۇر. ئەدەبىي ئىجادىيەتتە نەۋائىينى ئۇستاز تۇتۇپ، نەۋائىي يولىدىن ماڭغان بۇ شائىر ماكانسىزلىق، يوقسۇزچىلىق، پەقىرچىلىقنىڭ قارا خەنجىرى ھەر ۋاقىت بېشىغا تەگلىنىپ، ئۇنىڭدىن جان تەلەپ قىلىۋاتقىنىدىمۇ يازدى، دېھقانچىلىقنىڭ جاپا - مۇشەققەتلىك ئېغىر ئەمگىكى ئۇنىڭ يەلكىسىنى خۇددى تاغدەك بېسىۋېلىپ ئازراق نەپەس ئېلىۋېلىشقىمۇ ئىمكانىيەت بەرمىگەن جاپالىق شارائىتتىمۇ يازدى، شۇنداق قىلىپ ئۇ خەلق ئۈچۈن كۆپلىگەن مەدەنىيەت مىراسلىرىنى قالدۇردى.

سەبۇرى ئەسەرلىرى ئەينى دەۋردىكى مەتبۇئات، نەشرىياتنىڭ قىسلىقى تۈپەيلىدىن بېسىلىپ كەڭ تۈردە تارقىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالمىغان. پەقەت ئىلىم - مەرىپەتنى قىزغىن سۆيۈپ، ئەدەبىي ئىجادىيەتكە زور ئىشتىياق باغلىغان بىر قىسىم كىشىلەر ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى قولدىن - قولغا ئۆتكۈزۈپ كۆچۈرۈپ، بەھرىمەن بولغان ھەمدە ئۇنى ئەۋلادمۇئەۋلاد ساقلاپ زامانىمىزغىچە يەتكۈزۈپ كەلگەن.

سەبۇرى ئەسەرلىرىدىن ھازىرغىچە بىزگە مەلۇم بولغىنى «نەۋائىينىڭ ئادالەتپەرۋەرلىكى توغرىسىدا»، «بەھرىلئەنساپ» («نەسەبلەر دېڭىزى»)، «دىۋان سەبۇرى»، «ماقالات» تىن ئىبارەت.

1856 - يىلى كۆچۈرۈلۈپ، ھازىر شىنجاڭ مۇزېيىدا ساقلىنىۋاتقان نەۋائىينىڭ «مەھبۇبۇل قۇلۇپ»، «مەنتىقۇتتەير»

قاتارلىق ئەسەرلىرى بىلەن قوشۇپ توپلەنگەن 140 بەت چامىسىدىكى «نەۋائىينىڭ ئادالەتپەرۋەرلىكى» دېگەن بۇ ئەسىرى 1840 - يىلى چىڭ سۇلالىسىنىڭ قەشقەرگە قويغان مۇلكىي ئەمەلدارى زوھۇرىددىن ھېكىمبەگنىڭ تەشەببۇسى بىلەن يېزىلغان. شائىر بۇ ئەسىرىدە نەۋائىينىڭ «خەمسە» سىدىكى «سەددى ئىسكەندەر» («ئىسكەندەر سېپىلى») داستانىنىڭ باش قەھرىمانى ئادالەتپەرۋەر شاھ ئىسكەندەرنىڭ خىسلەتلىرىنى ئاساس قىلىپ، نەۋائىينىڭ ئادالەت ھەققىدىكى كۆز قاراشلىرىنى ئىلمىي يوسۇندا شەرھلەپ بەرگەن ھەمدە نەۋائىينىڭ خەلقپەرۋەرلىكى ۋە مەملىكەتتە ئادالەت، ھەققانىيەت ئورنىتىش يولىدا كۆرسەتكەن ئۇلۇغ تۆھپىلىرىنى قىزغىن مەدھىيىلىگەن. شۇنىڭدەك، ئۆزىنىڭ نەۋائىي ئادالەتپەرۋەرلىكىگە ئوخشاپ كېتىدىغان، ئەقىل - پاراسەتنىڭ قۇدرىتى، ئىلىم - مەرىپەتنىڭ نۇرى بىلەن جاھالەت ۋە زۇلۇمنى يوقاتقىلى بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىشتەك ئۈمىدۋارلىق كۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويغان. شائىر بۇ كۆز قاراشلىرىنى ئىسپاتلاشتا يالغۇز پەلسەپىۋى چۈشەنچىلەرنى، مۇلاھىزىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇش يولى بىلەنلا ئەمەس، شۇنداقلا «خەمسە نەۋائىي»، «خەمسە نىزامى» غا ئوخشاش مەشھۇر كىتابلاردىن، شەيخ سەئىدى، خوجا ھاپىز شىرازى قاتارلىق ئاتاغلىق كىشىلەرنىڭ ئەسەرلىرىدىن نەقىل كەلتۈرۈش يولى بىلەن ئۆز كۆز قارىشىنى مۇستەھكەملىگەن.

«بەھرىلئەنساپ»

(«نەسەبلەر دېڭىزى») 320 × 18 س م فورماتلىق پاتلانغان خوتەن قەغىزىگە كۆچۈرۈلگەن، مەشھۇر تارىخىي شەخسلەرنىڭ نەسەب جەدۋىلى بولۇپ، ئاپتور ئۇنى ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە

يېزىشقا كىرىشكەن. بىراق ئاياغلاشتۇرۇشقا ئۆمرى يار بەرمىگەنلىكتىن، ئاز بىر قىسمىنى شاگىرتى قازى مۇھەممەد سايىم سوپى ئاللايار ئۇستازىنىڭ ۋەسىيىتىگە ئاساسەن يېزىپ تولۇقلىغان.

ئاپتور بۇ ئەسىرىدە ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن تارتىپ ياكى 18 - ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە ئىسلام تارىخىدا ئۆتكەن مەشھۇر پەيغەمبەرلەر، چاھارىيالار، سوپى - ئىشانلار ۋە خانلىقلارنىڭ نەسەبىنى بىر - بىرىگە ئۇلاپ داۋاملاشتۇرغان. ئۇنىڭدا قاراخانىيلار خانلىقىنىڭ خانلىق نەسەبنامىسى، چىڭگىزخان ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرىنىڭ نەسەبنامىسى، يەركەن - سەئىدىيە خانلىقىنىڭ نەسەبنامىسى، مەخدۇم ئەزەم ۋە ئۇنىڭ ئەھلى ئەۋلادلىرىنىڭ نەسەبنامىسى خېلى تەپسىلىي ۋە توغرىلىق بىلەن خاتىرىلەنگەندىن باشقا، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ 11 - ئەسىردە ئۆتكەن بۈيۈك مۇتەپەككۇر ئالىمى، تالانتلىق شائىرى يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ھىجرىيە 478 - يىلى (مىلادىيە 1086 - يىلى) ۋاپات بولغانلىقى ھەققىدە ئېنىق مەلۇمات يېزىپ قالدۇرغان. بۇ ئەسەردە تىلغا ئېلىنغان ئادەم ئىسىملىكىنىڭ كۆپلۈكى، نەسەب جەھەتتىكى باغلىنىشىنىڭ زىچلىقىدىن قارىغاندا، ئاپتور بۇ ئەسەرنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈشتىن ئىلگىرى نۇرغۇن ماتېرىيال كۆرۈپ، مەنبەلەرنى ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ، پاكىت ئاساسىنى پۇختىلىغاندىن كېيىن، ئاندىن رەسمىي يېزىشقا كىرىشكەنلىكىنى بىلىۋېلىشقا بولىدۇ. بۇ ئەسەر شىنجاڭ تارىخىنى تەتقىق قىلىش ۋە ھەرقايسى دەۋرلەردە ئۆتكەن ھۆكۈمدارلارنىڭ نەسەبىنى ئېنىقلاشتا بەلگىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇپلا قالماستىن، يەنە ئەدەبىيات تارىخىمىزدا ئۆزگىچە شەكىل ۋە ئۇسلۇب ياراتقانلىقى بىلەنمۇ قەدىرلەشكە ئەرزىيدۇ.

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com

«دىۋان سەبۇرى»

شائىرنىڭ غەزەل، مەسنەۋى تەرجىئىبەندلىرىدىن تەشكىل تاپقان لىرىك شېئىرلار توپلىمىدۇر. شائىر ئۇنىڭدا ئۆزىنىڭ هايات سەرگۈزەشتىلىرى بىلەن ئىنسانپەرۋەرلىك، ئادالەتپەرۋەرلىك، مەرىپەتپەرۋەرلىك قاراشلىرىنى ۋە مۇھەببەت توغرىسىدىكى تۇيغۇ ـ تەسىراتلىرىنى لىرىكىلىق تۇستە ئەكس ئەتتۇرگەن.

سەبۇرى لىرىكىسى مۇنداق ئىككى مۇھىم ئالاھىدىلىككە ئىگە:

بىرىنچى، سەبۇرى لىرىكىسى كەڭ ئىجتىمائىي مەزمۇنغا ۋە كۈچلۈك دەۋر رېئاللىقىغا ئىگە. سەبۇرى لىرىكىسىنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى مۇھەببەت تېمىسىدا يېزىلىپ، ئۇنىڭدا مۇھەببەت، گۈزەللىك، ۋاپا، ساداقەت ھەققىدىكى قاراشلار ئىزھار قىلىنغان بولسىمۇ، ئەمما شائىر يەنە ئەنە شۇ مۇھەببەت لىرىكىلىرىنىڭ ئايرىم مىسرالىرىغا ئۆزىنىڭ ئادالەت، ھەققانىيەت، ئىلىم ـ مەرىپەت، ئىنسانپەرۋەرلىك ھەققىدىكى ئىلغار قاراشلىرى، زامانغا بولغان نارازىلىقى، پەقىرچىلىقتا ئۆتكەن نامرات تۇرمۇشقا بولغان ئېچىنىشلىرىنى سىغداپ بايان قىلىش ئارقىلىق، ئاساسىي مۇددىئا ـ مەقسەتنى مۇھەببەتتىن ئىبارەت بۇ دۇنياۋى ئورتاق تېما بىلەن نىقابلىغان.

ئىككىنچى، سەبۇرى لىرىكىسىنىڭ ھەجۋىيلىكى كۈچلۈك. سەبۇرى زامانىسىنىڭ ئىجتىمائىي ھادىسىلىرىنى مەخسۇس تېما قىلغان بىر قىسىم لىرىكىلىرىدا ئەينى دەۋردە مەۋجۇت بولۇۋاتقان ئاچ كۆزلۈك، تەمەخورلۇق، مەنمەنچىلىك، ئالدامچىلىققا ئوخشاش ناچار ئىللەتلەرنى سۆكۈپ، كۈچلۈك مەسخىرە قىلغان:

بى سۇبات ئەرمىش بەنايى ئۆمىر تەھىرى ھايات،
دەم غەنىمەتتۇر پەيا پەي جام چەك ئەي بادە نۇش.
جاھانۇجاھ جالالى مېھىر تۇشىدۇر خابىگاھىڭ ھەم،
زاۋال ئۇلمىشىدۇر كىم غەپلەتىڭ كەلمىش ئېغىر ئۇيقۇ.
دەمى نەشات مەيى ئەيشى بادەسى تۇتا ئالماس،
سىپىھىر دائىرى چەرخ نىگۇن گۇمبەزى دەۋۋار.
سەبۇرى، ياقەدەھ ئىچ بولما پايمال مەلالەت،
نەپەس غەنىمەت ئايا زامانە تەڭلائى ئۇينار[1].

مانا بۇ مىسرالاردا شائىر زاماننىڭ دائىم ئۆزگىرىپ تۇرۇشىدىن بارلىققا كېلىۋاتقان ھالاكەت، ۋەيرانچىلىق تەقدىرلىرىنى ئېچىپ كۆرسىتىپ، ئۇنىڭ (زاماننىڭ) رەھىمسىزلىكى، ۋاپاسىزلىقى ئۈستىدىن شىكايەت قىلغان بولسا، تۆۋەندىكى مىسرالار ئارقىلىق زاماننىڭ زۇلمىغا بولغان كۈچلۈك نارازىلىقىنى ئىپادىلەيدۇ:

فەلەك ئاشۇبىدىنكىم[2] مەن كەبى زارۇ نىزار ئۇلغاي،
جاھان زۇلمى ئۇلۇس[3] بىدادىدىن بى ئېتىبار ئۇلغاي.

[1] بۇ مىسرالاردا شائىر: «ئۆمۈرنىڭ بىناسى، ھاياتنىڭ قۇرۇلۇشى قارارسىز بولىدۇ. ئەي مەي ئىچكۇچى، ھەر دەقىقىنى غەنىمەت بىلىپ، ئۇزۇلدۇرمەي قەدەھ كۆتۈر. جاھان، مەرتىۋە، ئۇلۇغلۇق دېگەن خۇددى ياتاقتا يېتىپ كۆرگەن چۈشكە ئوخشاش نەرسە. سەن ئېغىر غەپلەت ئۇيقۇسىدا يېتىۋاتىسەن. ئەمما زاۋال ۋاقتىڭ بولۇپ قالدى. بىردەملىك شادلىق مەيى راھەتلىك تۇرمۇش شارابىنىڭ ئورنىنى تۇتالمايدۇ. چۈنكى تەتۇر پەلەكنىڭ گۇمبىزى دائىم ئايلىنىپ تۇرىدۇ. سەبۇرى قەدەھ ئىچ، خاپىلىقتا پايمال بولما، ھەر دەقىقە غەنىيمەتكى، كەلگۈسى زامان نېمىلەرنى ئوينايدۇ تېخى بەلگىسىز» دېمەكچى بولىدۇ.

[2] ئاشۇب ــــ غوۋغا، توپىلاڭ، ھاياجان.

[3] ئۇلۇس ــــ خەلق، مىللەت، كىشىلەر.

فەنا[1] دەشتى سارى تۈشمىش سەبۇرى، دوستلار زىنھار[2]،
دىمەيكىم ئىختىيار ئەتمىش، ئاڭا نى ئىختىيار ئولغاي.
....

تالەئىمدۇر سەرنىگۇن[3]، بەختىم زەبۇن، دەردىم فۇزۇن[4]،
نى ئەجەپ دىۋانىلەردەك ئەيلەسەم جۇش خىرۇش[5].
بۇ سەبۇرى ئىستەمەس ئەززە[6] غۇرۇر، ھەشەمەت جالال[7]،
گۇلخەنۇپەقر ئىچرە ئۆرتەنگەي گادايى جەندە پۇش[8].

سەبۇرى ئۆز لىرىكىلىرىدا زامان ئۇستىدىن شىكايەت قىلىپ، ئۇنىڭغا بولغان نارازىلىقىنى ئىپادىلەپلا قالماستىن، شۇنداقلا رېئال ئىجتىمائىي تېمىلارغا مۇراجىئەت قىلغان بىر قىسىم شېئىرلىرىدا فېئودالىزم جەمئىيىتىدە ھېچقانداق چەكلىمىگە ئۇچرىمايدىغان ئېكسپىلاتاتسىيە قىلغۇچى ھەر خىل تەبىقىلەر ئۇستىدىمۇ تەھلىل يۈرگۈزۈپ، ئۇلارنىڭ بىر قاتار يارىماس ئىللەتلىرىنى چوڭقۇر پاش قىلىپ، كۈچلۈك ھەجۋىي قىلىدۇ. بۇ جەھەتتە ئۇنىڭ «تەرجىئىبەندى» (بوغۇم قايتۇرۇش) ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگىدۇر. شائىر بۇ تەرجىئىبەندىدە شاھ، بەگ، زاھىد (سوپى)، قازى، ئەمەلدار، ھاجىلار، مىڭبېشىلار، دىۋاندارلار (كاتىپلار)، موللىلار، سودىگەرلەرنىڭ تەمەخور، ئاچ كۆزلۈكى،

---

[1] فەنا — يوقىلىش.
[2] زىنھار — ئەسلا، مۇتلەق، ھەرگىز.
[3] سەرنىگۇن — كاج، تەتۈر.
[4] فۇزۇن — كۆپ.
[5] جۇش خىرۇش — قايناپ - تېشىش.
[6] ئەززە — قىلچە، كىچىككىنە.
[7] جالال — ئۇلۇغلۇق.
[8] جەندە پۇش — قەلەندەرلىك كىيىمىنى كىيىش.

مەنسەپپەرەسلىكى، ھىيلىگەرلىكى، ساختىپەزلىكى، يالغانچىلىقى، خىيانەتچىلىكى قاتارلىق قىلمىشلىرىنى پاش قىلىپ، ئاشۇ بىرقانچە ھۆكۈمران تەبىقىلەرنىڭ خەلقنى ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىشتىكى يىرگىنچلىك ئەپت - بەشىرىسىنى چۇۋۇپ تاشلاپ، ئاچچىق ھەجۋىي ئارقىلىق راسا قامچىلاپ، ئۇلارنى ئىنساپقا چاقىرىدۇ:

ئەمدى قىلاي بۇ دەھرى فەنادىن ھېكايەتى،
ھەممە ئالەم ئەھلىدىن ئەيلەي رىۋايەتى.
بۇ چەرى ھىيلە - مىكرىسىدىن ئەيلەي خەبەر،
ئالەم ۋەفاسى يوقلۇقىدىن دەي كىنايەتى.
ھەم ئۆمۈرنىڭ باقاسى يوقلۇقىدىن بېرىپ نىشان.
ئەھلى ھېرىس غەپلەتىدىن ئېتەرمەن شىكايەتى.

دىگەن مىسرالار بىلەن باشلانغان بۇ تەرجىئىبەندىدە ئالدى بىلەن ھىيلە - مىكىر، ئاچ كۆزلۈك بىلەن تولغان زامانىنىڭ بۇزۇقچىلىقى، تۇراقسىزلىقى، بىۋاپالىقى ئۈستىدىن ئۇمۇمىيۈزلۈك شىكايەت قىلىدۇ. ئاندىن:

شاھ، گادالار ئاخىر بىر خامغا يۆرگەنىپ،
كەتمەكدۇرۇركى ئاقىبەت ئىشىنىڭ نىھايەتى.
چوڭ - كىچىك بۇ ھال كىلۇرنى بىلۇر، ۋەلى،
ئارمان - ئارزۇسىغا يوق ھەددى غايەتى.
جۇملە شاھ، گادا ۋە ھەممە پىر ئىلە جۇۋان،
غەپلەتتە پەرق قىلالماس ئۆلەرمەن دەپ گۇمان.

دىگەن مىسرالار ئارقىلىق، ئەينى دەۋردىكى بارلىق كىشىلەردە ئومۇمىيۈزلۈك ئەۋج ئالغان، مال - دۇنياغا بولغان ھېرىسمەنلىك ئارقىسىدا كېلىپ چىققان ئاچ كۆزلۈكنى، ھەممىنى ئۇنتۇغان ھالدا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۆزى ئۇچۇن كۈرەش قىلىشتەك چېكىدىن ئاشقان شەخسىيەتچىلىكنى راسا قامچىلاپ، كېيىنكى مىسرالاردا توختالماقچى بولغان ھەرقايسى تەبىقىلەرنىڭ يىرگىنچلىك ئەپت - بەشىرىسىنى ئېچىشقا ئالدىن يول ئاچىدۇ.

ئەدىب ئىمىر ھۈسەيىن سەبۈرى ئالتۇن، كۈمۈش، مال - دۇنيا، ئەيش - ئىشرەت ئۈستىدە يۇمىلىنىپ يۈرىدىغان پادىشاھلار ھەققىدە توختالغىنىدا، ئەنە شۇ نەرسىلەرگىمۇ قىلچە قانائەت ھاسىل قىلماي، ئاچ كۆزلۈك بىلەن ھەممىنى ئۆز چاڭگىلىغا ئېلىشقا ئۇرۇنغان پادىشاھلارنى:

قىلماس قانائەت ئۇشبۇ ئەتا ئىلاھىمغە،
ھەرگىز دېمەس بەس ئەمدى بۇ ھەق مۇقەددەرى.
بولغان سارى زىيادە زىيادەت تەلەپ قىلۇر،
تويماس مۇرادى ھەر نەچە بولسا مۇيەسسەرى.
ئاخىر ئەجەل ياقاسىدىن ئالۇر بەرمەيىن ئامان،
ئولكۇن پۈتەر كەمى تۈگەر ئەرمانى ئول زامان.

دەپ تەنقىد قىلسا، موللا، قازىلارنى «ئىلكىدىكى تۆت - بەش مەدرىسىدىن ئايمۇئاي ئۇزۇلمەي كېلىۋاتقان كىرىم ئۇنىڭ مال - دۇنياسىنى كۆپەيتىپ، ئىززەت - ھۆرمىتىنى ھەممىدىن ئۇستۈن قىلسىمۇ، ئۇنىڭغا قىلچە رازى بولمايدىغان، مال - دۇنيانى ئويلىغانسېرى، ئاچ كۆزلۈكى تېخىمۇ ئېشىپ، بەتتەرلىشىپ كېتىدىغان قارنى بالا ئاچ كۆزلەر» دەپ ئەيىبلەيدۇ. ھاجىلارنى بولسا، «ھاجىلىقتىن لاپ ئۇرۇپ، ئەپسانىلەرنى سۆزلەپ،

كىشىلەرنى ئالداپ، ھەر يەرگە بارسا تۆرگە لاچىندەك ئېتىلىدىغان يالغانچى، كازراپ مەخلۇقلار» دەپ مەسخىرە قىلسا، زاھىد سوپىلارنى :

زاھىدلەرىكى، تائەتۇ تەقۋاسىدۇر رىيا،
كەلسە قولىغە ھەرنە ئاڭا بولسا مۇددىئا.
بولسا تامام خەلق ئاڭا مۇخلىس ۋە مۇرىد،
ھېچ ئادىمى دېمەس چۇن ئىلە چەرا[1] .
ھەر قىسمى نەزركى پۇر قىلسە تامام ئەل،
قىلسا نىياز ئانىڭدىن ئالىب ھەمە دۇئا.
يەر ۋەخپ قىلسا ھەر كىشى، بەرسە ئاڭا ئانى،
ھەركىم كۆتەرسە، ئەيلەسە ئول كىبىر ئىلە ھاۋا.
بارماي تەبىب قاشىغە مۇتلەق كېسەل كىشى،
بەرسە پۇلىن ئاڭا ئوقۇتۇپ ئايەت ـ شىپا.
دۇنيا ھەمە ئانىڭ سارى يۈز قويسا قەدەم،
دەم تارتار جاھاننى مىسل ئەجدەھا.
شۇكۇر ئەيلەماس بۇ دۆلەتكە قانئ بولماس،
مۇندىن زىيادىلىك قىلۇر نەفسى ئىقتىزا[2] .

دەپ سۆكۈپ، لەنەت تۇۋرۇكىگە مىخلايدۇ. بىر تەڭگە سېلىق چۈشسە، ئۇنى يۇرتتىن مىڭ تەڭگە قىلىپ ئالىدىغان، پارا ئالمىسا كۆڭلى ئىمىن تاپمايدىغان، يوقسۇللارنىڭ قان ـ تەر بەدىلىگە ياشاپ كۈن ئۆتكۈزىدىغان، بارلىق پۇل، بايلىقلارنى ئۆز قولۇمغا كىرگۈزسەم دەپ خىيال قىلىدىغان خىيانەتچى، پارىخور،

[1] چۇن ئىلە چەرا — نېمە ئۈچۈن.
[2] ئىقتىزا — تەلەپ قىلىش.

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com